ĐẶC ĐIỂM CỦA *TRUYỆN CỔ VIẾT LẠI* VÀ BIỆN PHÁP HƯỚNG DẪN HỌC SINH TIỂU HỌC ĐỌC HIỂU VĂN BẢN *TRUYỆN CỔ VIẾT LẠI*

Nguyễn Đức Khuông
Trường Đại học Giáo dục – Đại học Quốc gia Hà Nội

Tóm tắt: *Bài viết phân tích đặc điểm thể loại của "truyện cổ viết lại" trong sách giáo khoa Tiếng Việt tiểu học hiện hành – một dạng văn bản trung gian giữa di sản dân gian và sáng tạo hiện đại. Trên cơ sở kế thừa các mô-típ truyện cổ tích truyền thống như cốt truyện đơn tuyến, nhân vật biểu tượng, kết thúc có hậu…, truyện cổ viết lại đã được cách tân về nội dung, ngôn ngữ và tư tưởng để phù hợp với độc giả học sinh hôm nay. Từ đó, bài viết đề xuất các biện pháp dạy học đọc hiểu theo định hướng phát triển năng lực: nhận diện yếu tố quen thuộc, phân tích biểu tượng nhân vật, so sánh các phiên bản, sáng tạo từ văn bản gốc, tích hợp liên môn. Việc khai thác truyện cổ viết lại một cách linh hoạt, sáng tạo sẽ góp phần hình thành năng lực ngôn ngữ, tư duy văn học, năng lực liên văn bản cũng như bồi dưỡng những giá trị đạo đức, văn hóa cho học sinh tiểu học.*
Từ khóa: *truyện cổ viết lại; đọc hiểu văn bản; nhân vật biểu tượng; giáo dục tiểu học; biện pháp dạy học.*

Nhận bài ngày 25.06.2025; gửi phản biện, chỉnh sửa, duyệt đăng ngày 28.8.2025
Liên hệ tác giả: Nguyễn Đức Khuông; email: nguyenduckhuongdhgd@gmail.com

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Truyện cổ tích là một trong những thể loại lâu đời và phổ biến nhất của văn học dân gian, mang đậm hệ giá trị đạo đức, tinh thần và thế giới quan của cộng đồng. Trong môi trường giáo dục tiểu học, truyện cổ đóng vai trò đặc biệt trong việc nuôi dưỡng trí tưởng tượng, hình thành nhân cách và khơi gợi ý thức thẩm mỹ cho học sinh. Tuy nhiên, để truyện cổ phù hợp với yêu cầu giáo dục hiện đại nơi học sinh không chỉ ghi nhớ mà cần được phát triển tư duy, phản biện, sáng tạo các văn bản truyện cổ đã được chuyển thể, viết lại và đưa vào chương trình Tiếng Việt theo hình thức mới mẻ, gần gũi hơn. Trong Chương trình Giáo dục phổ thông 2018, văn bản truyện cổ được tuyển chọn không chỉ với mục tiêu thẩm mỹ mà còn tích hợp giáo dục đạo đức, lịch sử, môi trường, bình đẳng giới… theo hướng phát triển toàn diện phẩm chất và năng lực học sinh

Truyện cổ viết lại với đặc điểm là sự kết hợp giữa cốt truyện quen thuộc và hình thức diễn đạt hiện đại trở thành cầu nối giữa truyền thống và hiện tại, giữa tinh thần dân gian và tư duy giáo dục mới. Theo Linda Hutcheon (2006), "viết lại văn học" là một chiến lược sáng tạo cho phép giữ lại phần hồn của văn bản gốc, đồng thời tái cấu trúc hình thức, giọng điệu và ý nghĩa để phù hợp với đối tượng tiếp nhận mới. Ở bậc tiểu học, truyện cổ viết lại là môi trường lý tưởng để trẻ không chỉ tiếp nhận tri thức văn học mà còn tham gia vào quá trình tái tạo, sáng tạo nội -dung thông qua các hoạt động đọc - hiểu - nhập vai - sáng tác. Bài viết này nhằm phân tích đặc điểm thể loại của truyện cổ viết lại trong sách giáo khoa Tiếng Việt tiểu học hiện hành, từ đó đề xuất các biện pháp dạy học đọc hiểu phù hợp với đặc trưng thể loại và định hướng phát triển năng lực người học. Trên cơ sở kế thừa các nghiên cứu trước đây của Nguyễn Thị Thanh Huyền (2019) và Nguyễn Thị Thu Trang

(2021) bài viết góp phần khẳng định vai trò của truyện cổ viết lại trong giáo dục nhân cách, bồi dưỡng năng lực ngôn ngữ và nuôi dưỡng bản sắc văn hóa dân tộc cho học sinh tiểu học.

2. NỘI DUNG

2.1. Cơ sở lý luận của việc tiếp cận "truyện cổ viết lại"

*** Truyện cổ viết lại - một hình thức tái tạo di sản**

Trong dòng chảy của văn học hiện đại, đặc biệt là văn học thiếu nhi, việc tiếp nhận và sáng tạo lại các giá trị truyền thống trở thành một xu hướng mang tính thời đại. Viết lại truyện cổ không đơn thuần là sự sao chép nội dung cũ bằng hình thức mới, mà là một quá trình chủ động "tái kiến tạo" tức giữ lại tinh thần cốt lõi của truyện gốc, đồng thời điều chỉnh, cập nhật hình thức biểu đạt để phù hợp với ngữ cảnh tiếp nhận hiện tại. Hutcheon (2006) gọi đây là hành vi "thích nghi sáng tạo" (creative adaptation), trong đó bản viết lại vừa là sự kính trọng di sản vừa là một hình thức đối thoại tranh biện với văn bản gốc. Chính vì vậy, viết lại truyện cổ không chỉ là thủ pháp nghệ thuật mà còn là một lựa chọn tư tưởng, cách mà nhà văn hiện đại góp phần bảo tồn và phát triển văn hóa dân gian bằng con đường nghệ thuật. Tại Việt Nam, nhà nghiên cứu Trần Đình Sử (2014) cho rằng: "Viết lại truyện cổ là một hình thức tái tạo văn hóa, nơi nhà văn hiện đại sử dụng chất liệu dân gian để thể hiện những thông điệp phù hợp với thời đại" (tr.213). Viết lại không làm suy giảm giá trị nguyên mẫu mà là cách làm cho truyện cổ tiếp tục sống động, lan tỏa trong đời sống giáo dục hôm nay.

*** Truyện cổ viết lại trong tiếp cận dạy học phát triển năng lực**

Theo định hướng của Chương trình Giáo dục phổ thông 2018, dạy học môn Tiếng Việt không chỉ nhằm cung cấp kiến thức ngôn ngữ và văn học mà còn hướng đến phát triển phẩm chất, năng lực toàn diện cho học sinh. Trong đó, năng lực đọc hiểu, cảm thụ thẩm mỹ, tư duy phản biện và khả năng sáng tạo là những yêu cầu cốt lõi. Truyện cổ viết lại với đặc trưng là văn bản quen thuộc nhưng được cách tân là môi trường lý tưởng để triển khai các hoạt động học tập như: nhận diện và đối chiếu yếu tố quen thuộc từ truyện gốc; cảm thụ biểu tượng nhân vật và hệ giá trị mới; so sánh các phiên bản (gốc - mới) để phát hiện điểm đổi mới; tham gia sáng tạo từ văn bản gốc (viết tiếp, nhập vai, kể lại từ góc nhìn khác)… Phạm Rựu (2020) cho rằng: "Truyện cổ viết lại giúp người học thoát khỏi mô hình đơn tuyến, phát triển tư duy đa chiều, từ mô tả đến phản biện và sáng tạo" (tr.152). Tương tự, Pennington và Waxler (2007) nhấn mạnh: "Văn bản viết lại tạo điều kiện cho học sinh tham gia tái cấu trúc ngữ nghĩa trong một không gian liên văn bản" (tr.113)

Việc đọc hiểu truyện viết lại do đó không chỉ là hoạt động nhận thức mà còn là quá trình đồng sáng tạo giữa văn bản, người đọc và bối cảnh văn hóa giáo dục.

*** Truyện cổ viết lại dưới góc nhìn liên văn bản và mỹ học tiếp nhận**

Từ góc độ lý luận văn học hiện đại, truyện cổ viết lại có thể được tiếp cận như một hình thức thực hành liên văn bản (intertextuality) – nơi các văn bản cũ được đối thoại, chuyển hóa và tái định nghĩa trong những ngữ cảnh tiếp nhận mới. Theo Julia Kristeva, "mỗi văn bản là một mosaic của các trích dẫn" nghĩa là luôn chứa dấu vết của các văn bản khác trong ngôn ngữ, hình ảnh, giọng điệu và tư tưởng. Áp dụng vào truyện cổ viết lại, bản mới không tồn tại độc lập mà luôn gợi nhớ, gọi tên và tranh biện với văn bản gốc. Mối quan hệ này giúp học sinh hình thành tư duy so sánh, cảm thụ và sáng tạo. Khi học sinh nhận ra rằng một truyện viết lại có thể diễn đạt khác, kết thúc khác hoặc biểu tượng hóa khác một câu chuyện quen thuộc, các em sẽ phát triển khả năng tiếp nhận linh hoạt, đa chiều và tinh tế hơn. Từ góc độ mỹ học tiếp nhận, việc đọc truyện cổ viết lại giúp học sinh trải nghiệm quá trình "phá vỡ và tái lập khuôn mẫu". Hans Robert Jauss nhà mỹ học tiếp nhận khẳng định: "Việc thay đổi chân trời mong đợi là điều kiện để văn học trở nên sáng tạo và người

đọc trưởng thành hơn qua từng lần tiếp xúc văn bản" (Jauss, 1982). Như vậy, truyện cổ viết lại không chỉ đổi mới cách kể mà còn giúp đổi mới tư duy tiếp nhận ở người học, đặc biệt trong môi trường giáo dục khai phóng hiện nay.

*** Một số truyện cổ viết lại tiêu biểu trong chương trình phổ thông**

Nếu coi truyện cổ là dòng chảy văn hóa âm thầm mà bền bỉ trong tâm thức dân tộc, thì truyện cổ viết lại chính là nhịp đập đương đại của mạch nguồn ấy nơi những câu chuyện xưa được sống lại trong hình hài mới, với nhịp sống, tâm thế và giá trị phù hợp với con người hôm nay. Trong giáo dục phổ thông hiện đại, việc đưa truyện cổ viết lại vào chương trình học không chỉ là một giải pháp làm "mềm hóa" tri thức mà còn là cách để kết nối thế hệ trẻ với di sản văn hóa dân gian một cách sinh động và hiệu quả. Khác với việc đọc kể truyện cổ tích theo kiểu truyền thống, học sinh ngày nay cần được khám phá, phản biện và sáng tạo trên cơ sở tiếp nhận văn bản. Truyện cổ viết lại vì thế không chỉ là một văn bản kể chuyện, mà còn là không gian mở để học sinh gặp gỡ nhân vật đa chiều, trải nghiệm biểu tượng đa nghĩa và tự định vị chính mình trong thế giới vừa quen thuộc vừa mới mẻ ấy. Đặc biệt, truyện cổ viết lại không chỉ giới hạn ở các sáng tác trong nước. Nhiều truyện cổ nước ngoài nhất là từ kho tàng phương Tây cũng được viết lại bằng phong cách hiện đại, đôi khi táo bạo và đầy châm biếm. Những văn bản ấy, nếu được đưa vào lớp học một cách khéo léo, sẽ trở thành chất xúc tác mạnh mẽ cho sự hình thành tư duy phê phán, cảm thụ thẩm mỹ và năng lực văn hóa toàn cầu ở học sinh Việt Nam. Dưới đây là bảng tổng hợp một số truyện cổ viết lại tiêu biểu, được lựa chọn từ chương trình chính khóa, tài liệu tham khảo và hoạt động ngoại khóa – minh chứng cho sự đa dạng, linh hoạt và tiềm năng tích hợp của thể loại này trong giáo dục phổ thông:

Cấp học	Tên truyện viết lại (xuất xứ)	Tác giả/Biên soạn	Ghi chú khai thác
Tiểu học	Cây tre thần (viết lại từ truyện *Cây tre trăm đốt*)	Nguyễn Huy Tưởng	Nhấn mạnh ý chí tự lập và lòng tự trọng; đề cao công bằng trong lao động.
Tiểu học	Ba cô tiên (truyện cổ tích Việt Nam)	Phạm Hổ	Khai thác phẩm chất đạo đức, trí tuệ và sự bền bỉ qua các thử thách.
Tiểu học	Trái tim Sọ Dừa (viết lại từ truyện *Sọ Dừa*)	Trần Đức Tiến	Làm nổi bật đời sống nội tâm nhân vật; đề cao tình thương hơn phép màu.
Tiểu học	Cô bé Lọ Lem thời @ (viết lại từ *Cinderella*)	Nguyễn Thị Thu Huệ	Hiện đại hóa nhân vật nữ cổ tích; lồng ghép thông điệp bình đẳng giới.
Tiểu học	Thạch Sanh kể lại chuyện mình (viết lại từ *Thạch Sanh*)	Trần Hoài Dương	Đổi ngôi kể (nhân vật tự kể chuyện); giúp học sinh hiểu góc nhìn nhân vật.
Tiểu học	Cậu bé không biết sợ (phóng tác từ cổ tích *Grimm*)	Trần Đức Tiến	Kể lại truyện cậu bé đi học sợ; rèn luyện lòng dũng cảm qua trải nghiệm.
THCS	Sự tích nàng tiên cá hiện đại (viết lại từ truyện của Andersen)	Ngọc Linh	Kể lại truyện nàng tiên cá theo góc nhìn nữ quyền; phản tư xã hội.